

Õiguskantsler

Teie 12.01.2024 nr

Meie 12.01.2024 nr 16-4/240081/2400259

Lugupeetud [ ]

Tänan Teid kirja eest.

Olen Teiega paljuski päri. Olen Põhiseadusele ja riigiõigusele toetudes selgitanud järgnevat.

Kõik põhiõiguste ja Eesti arengu seisukohalt olulised otsused peab tegema Riigikogu seadusega. Toimima peab kokkuleppedemokraatia: muudatustele tuleb otsida võimalikult laia toetust nii Riigikogus kui ka ühiskonnas, mahendades selleks ebaõiglust. Eestis ei tohi kehtida põhimõte „võitja võtab kõik, kaotaja kaotab kõik“.

Eestis ei ole Riigikogu ega teiste põhiseaduslike institutsioonide töö korraldamise asjus suurt midagi õppida kaheparteisüsteemiga maadest. Kui, siis saab õppida sealsete süsteemide vigadest. Üleskutsed kujundada Riigikogu aruteluparlamendiks ja väide, justkui peaks valitsusel olema takistamatu õigus oma programm ellu viia vastuargumente kuulamata, „nurki“ maha viilimata ja laiemat toetust otsimata, ei sobitu meie põhiseaduslikku korda.

Eesti saab eeskuju võtta proportsionaalse valimissüsteemiga kokkuleppedemokraatiast. Proportsionaalse valimissüsteemi ja kokkuleppedemokraatia eeliseid polariseerunud süsteemi ees on laias laastus kaks.

Ühiskonna ees seisvate põhimõtteliste valikute põhjalik kaalumine ja võimalikult suurele osale ühiskonnast vastuvõetava lahenduse leidmine teeb ühiskonna tugevamaks ja suurendab inimeste valmidust tehtud otsust täita, seda sisimas toetada või sellega vähemalt leppida.

Loomulikult pole võimalik saavutada olukorda, kus mitte keegi pole valitud lahenduse vastu. Kahte suunda ei saa korraga minna, sestap lõpuks otsustab ka kokkuleppedemokraatias enamus. Laialdase mõistmise poole tuleb vähemalt siiralt püüda ja allajääjaile tegudega kinnitada, et neid on kuulnud. Nõnda välditakse piisavalt tugeva vastasjõu teket, mis viiks piltlikult öeldes pendeldemokraatiani, kus olulisi otsustusi vaadatakse ühtlugu uuesti üle ja kindlustunne kaob. See on teine eelis.

Põhiseaduslik kord toimib, kui võimude lahususel ja tasakaalustatusel rajanev põhiõigusi kaitsev parlamentaarne õigusriik toimib. „Põhiseadusliku korra rikkumiseks võib pidada ka olukorda, kui mõni põhiseaduslik institutsioon või selle kandja pikka aega, ulatuslikult ja süsteemselt

Õiguskantsleri Kantselei

Kohtu 8, 15193 TALLINN. Tel 693 8404. Faks 693 8401. info@oiguskantsler.ee www.oiguskantsler.ee

ületab oma volitusi, jätab täitmata enda kohustused või takistab teistel institutsioonidel enda ülesandeid täitmast,“ on öeldud põhiseaduse kommentaarides (vt lähemalt Eesti Vabariigi põhiseaduse [§-de 48, 54, 55 ja 129 kommentaare](#)).

Eestisse on Ameerika Ühendusriikidest üle võetud põhiseadusliku korra ohustamine kui valijate köitmise võte. Sellel võttel on kolm peamist avaldumisvormi: 1) valimistulemuse õiguspärasuse eitamine; 2) põhiseaduslike institutsioonide sõltumatuse ja tegevuse alusetu ründamine; 3) põhiseadusliku korra toimimise ründamine.

Loomulikult peabki valimiste õiguspärasust igakülgset ja kriitiliselt uurima. Kui aga valimiskaebused on lahendatud, asjakohased kohtuotsused jõustunud ja valimistulemus välja kuulutatud, ei ole väited valimiste ebaaususe ja valimistulemuse ebaseaduslikkuse kohta enam kohased. Kohtuotsuseid ja valimistulemust tuleb austada.

Kohane ei ole ka valijaskonnas väärettekujutuste loomine sõltumatute õigusriiklike institutsioonide toimimisest. Poole mittevalimist ei tohi pidada poole valimiseks, erapooletust erapoolikuseks ega Põhiseadusest ja seadusest juhindumist töökohustuste rikkumiseks ega rahva vastu astumiseks. Just sellele on paraku rajatud üks kasulikuks osutunud valijate pahelisel moel köitmise võtteist.

Põhiseaduslikku korda ohustab ka Riigikogu töö pikaajaline halvamine keskse eesmärgiga kutsuda esile erakorralised valimised ja diskrediteerida rahvaesindust kui institutsiooni. 22. juuni 2023. aasta otsuses ütles Riigikohus muu hulgas järgmist: „Seega viivad parlamendi tasalülitamisele nii piiramatu obstruktsioon kui ka eelnõude liiga sage sidumine usaldusküsimusega. Mõlemad on lõppastmes ohuks põhiseadusliku korra toimimisele.“¹

Kui esmalt kirjeldatud kaks põhiseadusliku korra ründamise võtet lasti Eestis käiku n-ö tühjalt kohalt, siis Riigikogu töö halvamise peale 2023. aasta valimisi kutsus esile valitsuskoalitsioon. Nimelt asuti „võitja võtab kõik“ vaimus läbi suruma olulise mõjuga seadusi, rikkudes seejuures kokkulepitud reegleid ja häid tavasid. Teatati, et „võitjal on õigus oma programm ellu viia“. See võib ehk nii olla kaheparteiüsteemiga riikides, mitte aga proportsionaalse valimissüsteemiga riigis, nagu Eesti.

Kokkuleppedemokraatias tuleb püüda suurtele muudatustele leida võimalikult lai toetus, ühiskonda arendada samm-sammult, nõnda, et ei teki väga teravaid vastasseise ega üldrahvalikku vimma oma riigi vastu. Seda toetabki menetlusreeglite, sealhulgas kaasamise ja tähtaegade raamistik. Niinimetatud teerull, üleolev suhtumine ja kunstlike vastanduste loomine ei tekkinud pärast 2023. aasta valimisi, ent paraku võttis varasemast veelgi järsema vormi. Opositsioon reageeris õigustatult obstruktsiooniga, mis paraku kasvas üle põhiseadusliku korra ohustamiseks. Mõistlikult saaks edasi minna, kui koalitsioon suudaks üleoleva jõupoliitika lõpetada, jätaks vähemusele väärrika võimaluse obstruktsioon lõpetada, Riigikogu juhatus kindlal käel juhiks ja avalikkus nõuaks paremas poliitkultuuris kokku leppimist. Opositsiooni õigusi kaitseb põhiseaduslikkuse järelevalve mehhanism nii menetluslikes kui ka sisulistes küsimustes.

Lahendus eeldab täiesti uue lehekülje keeramist. Kõikidelt. Üks võimalus selleks ongi nüüd, pärast 2024. aasta riigieelarve vastuvõtmist. Näiteks saaks – ja kokkuleppedemokraatias peakski – kasvõi mõnest paljude kaaskodanike elujärge oluliselt kahjustavast muudatusest loobuda või neid leevendada, näidata, et arvestatakse ka opositsioonifraktsioonide valijate huve. See ei

---

¹ RKPJKo 22.06.2023, 5-23-31, vt p-d 52 ja 53, <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=5-23-31/18>).

tähistaks ei koalitsiooni ega opositsiooni nõrkust, vaid pigem ettenägelikkust ja riigimehelikkust, toimimist Põhiseaduse vaimus.

Sellekohaseid kirjalikke seisukohti, kõnesid ja viiteid intervjuudele saate soovi korral lugeda õiguskantsleri veebilehelt. Need on püsinud muutumatuna ja kõlasid viimati 12. jaanuaril Vikerraadio reedeses intervjuus.

Austusega

/allkirjastatud digitaalselt/

Ülle Madise